

Delegació Diocesana de Pastoral Familiar
Arquebisbat de Barcelona

GIHÂD: ¿MATAR EN NOM DE DÉU?

Un tema d'actualitat

Alguns observadors tradueixen el terme gihad com a “guerra santa”, és a dir, acció de propagació de l'islam a través de la violència executada en nom de Déu. Altres analistes restringeixen el mot als actes terroristes de grups autoproclamats gihadistes. Segons d'altres, els anomenats neofonamentalistes islàmics recorren a categories militaristes bo i projectant sobre el món una visió binària: els “combatents de Déu” lluitant contra els “descreguts” (és a dir, els jueus, els cristians i els musulmans que no comparteixen la seva cosmovisió). Tanmateix, al llarg dels catorze segles de l'Islam la noció de gihad ha estat objecte de múltiples interpretacions per part de teòlegs i de juristes.

Una mica de filologia

El concepte gihad apareix 35 vegades a l'Alcorà. En 25 casos es tracta de l'esforç de millora que cal implementar tant a nivell individual com col·lectiu i, en les 10 ocasions restants, fa referència a un acte bèl·lic clarament acotat ja que l'àrab disposa d'altres mots per referir-se a la guerra. Fem notar que des de 2007 el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans incorpora el mot *gihad*, de gènere masculí (el gihad), amb dues accepcions: 1. “Esforç individual o col·lectiu que fan els musulmans per tal de millorar la seva conducta” i 2. “Guerra encaminada a l'expansió o a la defensa de l'islam”. L'edició de 2014 del diccionari de la Real Academia de la Lengua ha introduït la paraula com a femenina, escrita amb /y/ (la yihad), i definida com a “guerra santa de los musulmanes”. S'imposa aclarir, vista la dualitat, quines són les condicions per tal que un enfrontament armat s'ajusti al gihad.

El gihad i la guerra justa

La noció de “guerra santa” és d'ús tardà en el pensament islàmic i constitueix un manlleu de la concepció cristiana que legitimava les croades. L'àrab modern no ho anomena gihad sinó *al-harb al-muqaddassa*, expressió que prové de l'arrel semita *qds* (sant). Tanmateix, l'àrab clàssic prefereix l'expressió derivada de l'arrel *hrm* que significa sagrat, inviolable, protegit, preservat (d'on prové, per exemple, el mot harem per referir-se a l'àmbit propi de les dones). Cal fer notar, per tant, que l'expressió s'aplica a l'espai i no a les accions humanes.

El mot gihad, per la seva banda, prové de l'arrel *jhd* que significa l'esforç de reunir totes les energies en vistes a una causa noble. A partir d'aquesta intuïció inicial, teòlegs i juristes han anat bastint un corpus centrat en nocions com la causa justa, la legítima defensa, la resposta a una agressió, la lluita contra la tirania, el principi de proporcionalitat, el tracte humanitari als presoners i la població civil, la distribució del botí... Pot afirmar-se, per tant, que hi ha una clara influència de la tradició cristiana sobre la concepció tradicional islàmica pel que fa a la rectitud de la decisió d'entrar en guerra (*ius ad bellum*, dret a la guerra) i l'exigència d'aplicar la justícia al llarg de la guerra (*ius in bello*, el dret en la guerra).

El cas és que, si hom llegeix els tractats teològics i jurídics, aviat s'adona que tenim entre mans un complex conjunt de regles que intenten evitar que els conflictes degenerin en una violència excessiva. Hom constata un principi regulador indiscutible: la proclamació del gihad està reservada al sobirà que detenta l'autoritat legítima, és a dir, al califa. Amb els segles, la lògica del gihad esdevé més subtil: el deure del testimoniatge dels creients (*da'wa*) entès com un esforç en favor de la fe ha de conciliar-se amb la coexistència en un món plurireligiós. A partir d'aquest moment el concepte de gihad passa a tenir un sentit místic lligat al sufisme (l'esforç del creient per lliurar-se a Déu) i un sentit militar lligat a la tradició jurídica (la guerra defensiva per salvaguardar la comunitat dels creients). És l'instant en què s'estableix una divisió tripartita del món: *dâr al-islâm* (“la casa de l'islam”, és a dir, aquells territoris regits per la llei islàmica), *dâr al-harb* (“la casa de la guerra”, és a dir, els països hostils a l'islam) i *dâr al-solh* (“la casa de la treva”, és a dir, els territoris amb els quals s'han establert tractats de pau). Com es veu, quedava oberta la possibilitat d'oscil·lar entre les interpretacions més violentes i les més conciliadores...

Una lectura plural del gihad

L'objectiu dels sufís no és, com en el cas del juristes, organitzar la convivència a partir de la llei religiosa (*sharî'a*) sinó la recerca d'un mètode espiritual basat en la pregària i l'amor que afavoreixi la unió amb Déu (*fanâ*). Es tracta de l'esforç per interioritzar la fe, l'elevació per damunt de les contingències materials i el desig d'experimentar

personalment la presència divina. Aquesta pràctica serà anomenada “gihad major” i incorporarà ràpidament tot un corpus terminològic provinent del “gihad menor” (la guerra defensiva) per bé que donant-li un sentit espiritual que caracteritzarà el creient com a un combatent (*mujâhidîn*): no és a través de les armes que el cor humà es convertirà sinó mitjançant l'expulsió de totes les pulsions agressives. Els enemics del creient no són els practicants d'altres religions sinó els obstacles interns que impedeixen avançar cap a Déu.

Els pensadors reformistes (*al-Islâh*) del segle XIX recuperaran aquesta tradició mística i l'adaptaran al context de països colonitzats per les potències europees, de manera que el gihad consistirà en l'esforç de renaixement del món islàmic buscant la conciliació amb els valors de la modernitat occidental. Per la seva banda, els intel·lectuals adscrits als corrents modernistes (*al-Nahda*) propugnaràn que el gihad tradueix l'esforç d'organitzar la convivència social ja que l'islam no prescriu cap forma particular de govern.

Com veiem, tant en la interpretació mística com en la política, el terme gihad no contempla el concepte de guerra santa. D'on prové, doncs, la concepció del gihad com una radicalització que pretén legitimar la violència en nom de Déu? L'origen cal buscar-lo en Ibn Taymiyya (1263-1328), adscrit al corrent jurídic hanbalita que propugna la interpretació literal de l'Alcorà i de la Sunna. Ibn Taymiyya establirà un potent sistema segons el qual la creença en el Déu únic ha d'anar acompanyada de l'esforç per reunir tots els éssers humans en una única comunitat, i això demana disposar d'una legislació compartida per tota la humanitat. És fàcil traduir-ho en una màxima: un Déu, una Comunitat, una Llei. El governant haurà de ser l'instrument de la llei per tal que tots els ciutadans regeixin la seva vida d'acord amb els principis establerts per Déu que garanteixen un ordre social beneficiós.

La influència d'Ibn Taymiyya es farà sentir amb tota la seva contundència al segle XVIII amb la fundació del wahhabisme comprès com la instauració d'un puritanisme que aspira a reproduir les formes de vida vigents en el moment fundacional de l'Islam al segle VII. Serà, però, Rachid Rida (1865-1935) qui estableixi les bases de l'anomenat salafisme contemporani definit per una obsessió normativista que prové de la por a la introducció d'innovacions que apartin la comunitat islàmica del seu carisma originari. Aquesta convicció fa del salafisme un moviment netament tradicionalista, conservador i purità.

Els autodenominats gihadistes d'avui s'inspiren en la línia que, des d'Ibn Taymiyya fins a Rida, entenen que només l'autoritat califal pot decretar un gihad comprès bèl·licament i no com l'exigència d'un procés de millora que comença pel cor i es visibilitza en la conducta. Vet ací perquè el passat 29 de juny de 2014 Abu Bakr al-Baghdadi, cap de l'organització Da'esh, s'autoproclamava califa i anunciava la fundació d'Estat Islàmic. S'afegia, així, al califat que els talibans van establir el 1996 a l'Afganistan i al califat de l'Azawad erigit a Mali el 2012. El resultat nefast és conegut per tots...

Són significatives es paraules del Papa Francesc, en la seva homilia del Dijous Sant: “... Darrera la violència hi ha els fabricants, els traficants d'armes que volen la sang, no la pau; que volen la guerra, no la fraternitat...”.

Qüestions per a reflexionar

- 1.- Són les religions monoteïstes (judaisme, cristianisme, islam) més intolerants que les religions orientals degut a una incapacitat per gestionar la diversitat?
- 2.- Els apologetes defensen que els gihadistes no poden qualificar-se de musulmans ja que el mot àrab *islam* prové de l'arrel *salam*, és a dir, pau. Com interpretar els actes dels creients que no s'adiuen al missatge de la religió que professen per tal que no quedi tacada la totalitat de la comunitat de creients?
- 3.- Una de les causes de la violència és el mutu desconeixement que ens aboca a mirar els altres a partir d'estereotips i prejudicis. Quines accions concretes podem implementar per conèixer millor les creences i les pràctiques dels musulmans que conviuen amb nosaltres?

Lectures per a reflexionar

- Eric J.HOBSBAWM (1983). *Rebeldes primitivos*. Barcelona: Ariel.
- Tariq RAMADAN (2000). *El reformismo musulmán. Desde sus orígenes hasta los Hermanos Musulmanes*. Barcelona: Bellaterra.
- Gilles KEPEL (2001). *La yihad. Expansión y declive del islamismo*. Barcelona: Península.

Pel·lícules

- Chris MORRIS (2010). *Four Lions* (2010). Pel·lícula que satiritza l'analfabetisme religiós del militants gihadistes.
- Abderrahmane Sissako (2014), *Timbuktu*.

Barcelona, Maig de 2016